

१०५
१

ग्रन्थनामः -

कर्तृनामः -

विषयः -

अथ

कुण्डाकमरीचमाला

श्री रघुवीरः

प्रयोगः

२५५

105
1

Kundarkamaricimala
Raghuvira

p-41 s.no.42
Ms Catalog.

॥ मरीचिमा (असहित कुंडा के चलिखाम्यहं) ॥

१०५
९

X

१०५
९

वि

कुं०
३

कै०

३

श्रीगणेशायनमः॥ कृष्णात्रिगोत्रोद्भवबृहसिंधोः समुद्रतो विठ्ठलपूर्णचंद्रः॥ तस्यात्मजः श्रीरघुवीरसंज्ञः क
रोति कुंडर्कमरीचिमा लां॥१॥ अत्र भगवान् श्रीभट्टनीलकंठसुतो भट्टशंकरनामा विद्वानुपपत्तिप्रधानं सु
करोपायं च कुंडप्रकाशकं ग्रंथमाविष्कृतुं प्रतिजानीते॥ भास्वंतं नीलकंठं पितरमनुसरन् शंकरो वक्तुं
कुंडं भूयः २५ यं ६ गा ६ षट् ८ हस्तं दशशतहवनात्तदशाघ्नोत्तरे स्यात्॥ हस्तः स्याद् ३५ बाहुप्रपदगमस्त्रिनः
पंचमो शो गुरुलं तसिंथांश २४ स्तद्रजंशो ८ यवउरगलवटस्तस्य यूकाष्टलिक्षा॥१॥ भास्वंतमिति॥
भास्वंतं कीटभंगन्यायेन ध्यानवलाद्वा स्वप्नं प्राप्तां कुंडं दशविधं सांगोपागमित्यर्थः श्लेयं अनु
सरन्नि त्यात्मनः सांप्रदायिकत्वमुक्तं॥ तथोक्तं॥ तत्रादौ कुंडमानमाह॥ भट्टीति॥ तत्कुंडं दशशतहवना
त्सहस्रहोममारभ्य दशगुणोत्तरे होमे क्रमाद्ब्रह्मादिहस्तं स्यात्॥ यथोक्तं॥ सहस्रेवथ होतये

कुर्यात्कुंडं करामकं॥ द्विहस्तमयुते तच्च लक्षहोमे चतुष्करं॥ दशलक्षमिते होमे षट्करं संप्रचक्षते॥ अष्टह
स्तात्मकं कुंडं कोटिहोमे तु नाधिकमिति॥ हस्तादिमानमाह॥ हस्त इति॥ यजमानेनोर्ध्वबाहुना प्रपदोद्धिते
न समपादस्थितेन वेतिकात्यायनवचनात्॥ उर्ध्वबाहौ प्रपदगेपादाग्रोद्धिते मस्त्रिनियजमाने यत्प्रमाणसू
त्रं तस्य पंचमो शो हस्तः॥ तस्य चतुर्विंशति तमो शो गुरुलं॥ अंगुलस्याष्टमो शो यवः॥ यवस्याष्टमो शो यूका॥
सा चाष्टलिक्षा॥ यूकायाः अष्टमो शो लिक्षेत्यर्थः॥ इतोऽप्युनं प्रमाणमनुपयोगान्न संग्रहीतं॥ यथोक्तं॥ च
बाहू नं प्रमाणं तु मंडपादौ न चिंतयेत्॥ सूत्रस्याधोविलीयं ते यूकालिक्षादयः शतमिति॥ रामबाज
पेयिनस्तु॥ आहुर्लक्षमितौ च हस्तमितमस्यैकैकहस्तैर्धनं यावत्पुंक्तिचलक्षदधित इदं कोटौ तु पंत्या
करैः॥ समंततश्चतुर्हस्तं प्रोक्तं षोडशहस्तकं॥ स्कांदे कोटिदुतो कुंडं प्रोक्तं तत्सूत्रवस्तुनि॥ इति च

कुं० मानांतराण्यप्युदा जहः॥ अत्रमूलवाक्यानिवाजपेयिकृतस्वग्रंथटीकायामेवद्रष्टव्यानिविस्तरभयात्तुनेहतानिप्र
 २ दर्शयते॥१॥ अथप्रागादिदिक्साधनं वृत्तसाधनं चोह॥ छायातोमध्यशंकोः समभ्रुविविहितमंडलं येन गच्छेदुद्ध्येच
 द स्थानयुग्मंतदनुगतगुणः प्राग्गुणोत्थोदगंशुः॥ तस्यांताभ्यां तैर्धाधिकगुणकृतयोर्मध्ययोर्मध्यतः स्यात्तसंधे
 भ्रामयांशुंकुरुवलयमितः सर्वकुंडप्रसिद्धिः॥२॥ छायांतइति॥ समायांभ्रुविमध्येद्वादशांगुलंशंकुंनिधायत
 स्मिन्पाशंप्रतिमुच्यतेनसूत्रेणषोडशांगुलेनशंकोःपरितोभ्रामणेनवृत्तंकार्यं॥ पूर्वदिशंकुं गच्छयायत्र
 वृत्तरेखांस्पृशतियतश्चापराहोनिर्गच्छति॥ तत्स्थानद्वयमनुलक्ष्यसूत्रंदेयं॥ तस्माकसूत्रंदेयं॥ तस्माकसूत्रं
 तस्यपूर्वांततदधोधिकेनगुणेनपश्चिमभागेवृत्तार्धकार्यं॥ एवमपरांतांतावतैवसूत्रेणपूर्वभागेवृत्ता
 र्धकार्यं॥ तयोःसंधीअभिलक्ष्यतिर्यगंशुर्देयस्तदुदकसूत्रं॥ अनयोःसूत्रयोःसंधिमारभ्येष्टप्रमाणसू
 वल्लेयं त्रेणवृत्तंकार्यं॥ तदेवसर्वेषांकुंडानांप्रकृतिभूतंभवतीत्यर्थः॥ येलुचतुरस्रप्रकृतिकानिसर्वाणिकुंडानि

के०

२

कुं० नयूकाचतुष्टयन्यूनचतुस्त्रिंशदंगुले ३३।७।४ वृत्तेचतुर्विंशत्यंगुलाः २४ श्वतस्तो ज्याभवंति ६। क्षमरामेसयवेधिपादधृतयः के०
 य एकवाधिकैकत्रिंशदंगुले ३१।१ वृत्तेयूकाद्वयाधिकायवद्वयेनसहिता अष्टादशांगुलाः १८।२।२ पंचज्याभवंति ७। पा
 दोनत्रिंशदंगुले २९।६ वृत्तेयवोनपंचादशांगुलाः १४।७ षट्ज्याभवंति ८। गोद्वावत्रियवत्रिभूः एकोनत्रिंशदं
 गुले २९ वृत्तेपंचयवाधिकद्वादशांगुलाः १२।५ सप्तज्याभवंति ९। अपदले ज्यानिस्त्रियूकाः शिवाः। यवचतुष्टया
 धिकाष्टाविंशत्यंगुले २८।८।४ वृत्तेयूकात्रयोनेकादशांगुलाः १०।७।५ अष्टौ ज्याभवंति १०।३॥ एवमेकहस्तेषु
 ना कुंडेषु वलयादिमान्युक्तादिहस्तचतुर्हस्तषट्स्ताष्टहस्तेषु तद्विधेप्रकारमाह ॥ द्विघ्नो द्विघ्ने फले शुरुदले निवि
 दशमेनांघ्रिणे धो द्विनिघ्ने श्यंशेन स्वांघ्रिभाजा वियुगगुणलैवोघ्रिस्तुतद्विघ्नमंत्ये ॥ कोटयः पूर्वोत्तरांश्चोरिह
 वरुणादिशः पुच्छपाश्वस्यपाश्वो अंसोपाश्वस्य मध्यावनुजघनयुगं मध्यतः पुच्छकुक्षयोः ॥ ४॥ द्विघ्नइति ॥
 द्विघ्नो द्विगुणित अंशुर्मूलसूत्रं कार्यः। फले द्विघ्ने सति चतुर्विंशत्यंगुलो हस्तः तत्परिमितस्य कुंडस्य फलं चतु
 र्विंशत्यागुणिता श्वतुर्विंशतिरेका तच्च सप्तत्यधिकानि पंचशता ५७ ६ न्यंगुलानि भवंति। चतुर्हस्ते तु कुंडे ए
 षट्

तदेव फलं चतुर्गुणितं तच्च चतुरधिकानि त्रयोविंशतिशतानि २३० ४ भवंति। तत्र मूलसूत्रांगुलानि अष्टाचत्वारिंशत् ८६ दू
 वंति एवं सर्वस्मिन्परिमाणे चतुर्गुणिते मूलं द्विगुणितं कर्तव्यं दले नीति। अस्मिन्नेव चतुर्हस्तफले दले नि अर्धाधि
 के ३४ ५६ एतावति फले मूलांगुलानि दशांशेन पादमात्रं वर्धते १०।६।३।२ ततश्च सार्धं यवोनान्ये ५८।६।४ कोन
 षष्टिरंगुलानि षट्हस्ते मूलसूत्रां यथोक्तं वा जपेयिभिः। वियवमं के धिति ५८।७ द्विनिघ्ने द्विगुणिते तु ११ ५२ फले
 श्यंशेनाष्टमिरंगुलैस्वांघ्रिभाजा स्वचतुर्थशायुक्तैर्दशाभिरित्यर्थः ॥ तैर्युक्तो हस्तश्चतुस्त्रिंशदंगुलानि भवं
 ति। तत्राप्यंघ्रिरंगुलद्वयं तच्च स्वस्य चतुस्त्रिंशत्तमेन भागेन १०।०।३।६ किंचिन्न्यूनयूकाचतुष्टयात्मकेन
 उ नमिति ३३।७।४।२ तद्विहस्तसूत्रं द्विघ्नं द्विगुणितं ६७।७ अंत्ये षट्हस्ते मूलसूत्रं भवति। अतएव वा जपे
 यिनः। नागांगा ६७।७ न्ययवानीति द्विहस्तक्षेत्रफलं चतुर्गुणितमष्टहस्तस्य क्षेत्रफलं भवति ४६०८ एतदेव वा
 स्वपंचदशांशद्वयोनं षट्हस्तमूलं तदेवं फलाधिक्यान्मूलाधिक्ये सिद्धे कुंडोत्पत्तिं वक्तुं परिभाषामाह ॥ कोटयइ
 ति ॥ प्रागुदकसूत्रयो र्यत्र संधिस्तत आरभ्य वृत्तं कार्यमित्युक्तं तस्य वृत्तस्य पाश्वे मांदिशमारभ्य सूत्रद्वय

श्रोण्यंसचिह्नान्यनुइतिवापाठः ३

कुं०
४

स्ययेताः वृत्तरेखास्पर्शिनः पश्चिमादिक्रमेण पुच्छपाश्वर्यपाश्वर्यभवंति पूर्वति आस्यं पश्चिमांतः पुच्छं दक्षिणोत्तरं
रावंतो पाश्वर्योत्तरपाश्वर्ययोर्मध्यो अंसो पुच्छपाश्वर्ययोर्मध्यो जघने ॥ ४ ॥ एवं सर्वकुंडोपयुक्तां पूर्वपीठिकामारच्य
कुंडुरचनाप्रकारमाह ॥ संधेः श्रोणीतथा सावनंततगुणयोः कोटयोश्च्यस्त्रकोणास्तस्मात्प्राग्यां प्रिदेशात्कुं रुव
लयमिहाधेदं भंपश्चिमार्धं ॥ श्रोण्यो पुच्छादलेन द्वयमुखगुणतस्तस्मात्स्त्रिंशत्ते भगभिपुच्छश्रोणीगुणज्यादलव
लययुगंचाधिकं षड्भुजेतु ॥ ५ ॥ श्रोण्यंसो पाश्वर्यतो धाद्युगभुजयुगलं दिग्विदिक्कोणं कस्याद्वयत्रयस्राष्ट्रकोनं
त्रियवयुतस्वसिंध्वंगुलेष्टास्त्रिकुंडं ॥ सत्तास्त्रे दोस्त्रिदो दोर्दलमिभरसदृग्भागयुग्वत्क्रतो ज्याः पंचास्त्रे द्वि
घ्नपाश्वर्यननततिविचरं रवाभ्रवेदां शयुक्तं ॥ ६ ॥ अत्र एकहस्ते वृत्ते पद्मकुंडे च मूलगुलप्रमाणं २७।०।५ इत्युक्त
मेवाद्विहस्ते ३८।२।३ चतुर्हस्ते ५४।१।२ षट्हस्ते ६६।३ अष्टहस्ते ७६।४ १६ तत्र वृत्ते कर्तव्यं तैव नास्ति ॥ अत्र तु वक्ष्यते चतुर
स्रत्वाह ॥ संधेरिति ॥ अत्र वृत्तस्याष्टोभागाः सुसमाः कार्याः ॥ ते च द्वावं सौ द्वौ पाश्वर्ये द्वे जघने मुरवं पुच्छं चेत्युक्तं ॥ अत्र चतु
रस्रस्य समतासिध्यर्थं दक्षिणां सादारभ्योत्तरश्रोणिपर्यंतं स्त्रं देयं ॥ तच्च संधिभागमनुलक्ष्य देयं ॥ एवमुत्तरांसाद्

कं०

४

ज

आचरव्युः ॥ तेषां भुंसाम्यंकपिनास्ति इति स्पष्टं ॥ न चैतदनपेक्षणीयं ॥ चतुरस्र इव त्र्यस्त्रादिष्वपि तस्यावश्यकत्वादिति
दिक् ॥ २ ॥ अथैकहस्तस्य दशविधस्यापि कुंडस्य प्रकृतिवृत्तव्यासान् भुजवतां भुजमानानि चाह ॥ वृत्ते ज्ञेयं लयो
धिभै २७।०।५ अधिपदद्वयग्नः ३८।२।३ सपात्त्वानलो ३०।२।१ दग्वे देसयवे ४२।१२ सत्रिसदलं ३६।४ सिध्याः २४ करामे ५
कले ३३।७।४ क्षमारामे सयवे ३१।१९ धिपादधृतयो ५९।८।२ नंघोरवरामे २९।६ दलं १४।७ गोद्वारं वत्रियवत्रिभू १२।५
रपदले २८।४ ज्यानिस्त्रियूकाः शिवाः ॥ १०।७।५ ॥ ३ ॥ वृत्ते ज्ञेयं ॥ अत्राधिशब्दः कतिपययूकाधिक्यार्थः ॥ सं
ख्याशब्दश्च संख्येयांगुलपरः ॥ तेन वृत्तकुंडे पद्मकुंडे च वलयव्यासः पंचयूकाधिकैः सप्तविंशत्यंगुलैः २७।०।५
संमित इति ज्ञेयं ॥ अत्र व्यासाद्यानयनप्रकारं सोपपत्तिकमग्रे वक्ष्यामः ॥ अधिपदद्वयग्नः यूकात्रयाधिक
श्चरणः यवद्वयात्मा अष्टत्रिंशदंगुलानि च ३८।२।३ एकज्येर्धचंद्राभे वलयः वलयमोनं ३। सपात्त्वानलः यव
द्वयाधिकत्रिंशदंगुलः ३०।२।१ द्विज्येयो नि कुंडे ४। दग्वे देसयवे रसत्रिसदलं यवाधिकद्विचत्वारिंशदंगु
ले ४२।१ वृत्ते सार्धषट्त्रिंशदंगुला ३६।४ स्त्रिस्त्रो ज्याभवंति ॥ ५ ॥ सिध्याः करामे ५ कले अकले षोडशांशही

कुं०

५

तन्मध्यायुच्छादारम्यश्रोणिपर्यंतमर्धवृत्तं कार्यं। एवं द्वितीयभागेपि वृत्तार्धमुत्पादनीयां तेन योन्याकारं कुंडं भवति। षट्कोणे
 तु अनंतप्रौरवरामे १६६३१४७ मिति वृत्तस्य बाहोश्च मानमुक्तं तदेव द्विहस्तादौ ४२।१ चतुर्हस्ते ९१।४ षट्हस्ते ७३।२ अष्टह
 स्ते ८४।२ अत्र सर्वत्र वृत्तार्धं ज्यामानं अत्रापि वृत्तार्धमितेन कर्कटकेन पार्श्वस्थानादुभयतः अंसश्रोण्यौ कल्पनीयौ॥ तेनांसयोः
 सूत्रमुत्तरांसादुत्तरपार्श्वसूत्रं तत उत्तरश्रोणि सूत्रं। एवं श्रोण्योः सूत्रं दक्षिणपार्श्वदिंसावधि श्रोण्यवधि च सूत्रं देयं।
 तेन षड्भुजं भवति। यद्यप्ययं प्रकारः मुखतः पुच्छतश्च कर्तुं शक्यस्तथापि पुच्छस्थाने कोणपातात् यत्कव्यः। नार्पये
 कुंडकोणेषु योनिं तत्र विदुस्तमः॥ इति वचनेन तत्र योनिनिषेधात्। यथा पश्चिमभुजस्य मध्ये योनिः पतति तथैव
 सर्वत्र भुजमानमृह्यं॥ अष्टास्रमाह॥ युगेति॥ अत्र वृत्तव्यासः यत्र याधिक चत्वारिंशदंगुल एकहस्ते ४०।३
 द्विहस्ते ५६।६ चतुर्हस्ते ८०।६ षट्हस्ते ९८।३ अष्टहस्ते ११३।४ अस्मिन् वृत्ते चतुरस्रप्रकृतिवत्तवदष्टावंशाः सुस
 माः कार्याः॥ तत्र पूर्ववच्चतुरस्रं विदिकोणकं कार्यं। तत्रैव पुच्छपार्श्वसूत्राभ्यां मुखपार्श्वसूत्राभ्यां च द्विकोणकं

कुं०

५

चतुरस्रांतरं कर्तव्यं। तत्र बाह्यान्यष्टौ त्रिकोणानि परिमार्ज्य मध्ये षट्कोणं ज्याष्टकरम्यं कुंडमुत्पद्यते। अस्य प्रकृतिवत्तं सार्धाष्टाविंशसंगुलं भागे वोक्तं। इदं स्थि
 तिदत्तां पूर्वतुक्रियावृत्तमिति भेदः। अत्र सर्वत्र फलानयनादिकं सोपपत्तिकमग्रे वक्ष्यते। यद्वा अस्मिन्नेव वृत्ते चतुरस्रवत्तवदष्टावंशाः कल्प्याः। यथा कुंडकोणे योनिर्नपते तथै
 व चिह्नानि कर्तव्यानीति बोध्यं॥ सप्तास्रमाह॥ सप्तास्र इति॥ अत्र प्रकृतिवत्तमुक्तं। गोद्वारं विति। अस्मिन् वृत्ते चतुरस्रबाहुः वृत्तवर्गस्य पादत्रयमूलेन भवति। यथा वृत्तवर्गः
 ८४१ तस्य पादत्रयं ६३०।६ अस्य मूलं २५।१ अस्या र्धं १२।४।४ इदमष्टषष्ट्याधिक द्विशतं २६८ तमेनां शेन ०।०।३ युक्तं सप्तास्रिदो भवति। तदिदमुक्तं। अत्रियवत्रिभू १२।५
 शिति पंचास्रमाह॥ पंचास्र इति॥ क्षमरामे सयवेधिपादधृतय इति ३१।११।८।२।३ एकयवाधिकै कर्त्रिंशदंगुले वृत्ते किंचिदधिकपादयुक्ताष्टादशांगुलाः पंचज्या भवं
 तीत्युक्तं। तत्र व्यासवर्गः ९६८।६।१ अस्या र्धं ४८४।३ अस्य मूलं द्वाविंशतिः २२ इदं पार्श्वाननसूत्रं द्विगुणितं ४४ तति वृत्तव्यासः ३१।१ सोपि द्विगुणितः ६२।२ अनयोरंतरं ९८।२
 इदं चतुःशततमेनां शेन यूक्तात्रयात्मकेनाधिकं १८।२।३ पंचास्रदो भवति ६॥ अथ पञ्चकुंडमाह॥ वृत्तव्यासेन बांशे द्विचतुष्टयि ८ लवैः कर्णिकाके सरांतः पत्रश्चामंड
 लानि स्युरवधिवलयं स्यात्सतत्तांशपंचतया ३१।१।५ त्र्यस्राण्यष्टौ बहिस्तच्छ्रुतिदलगुणको द्विघ्नमौर्वीभ्रमेण चापावंतर्बहिर्ज्यावितिकुरु मतिमन्त्र एषत्राञ्जकुंडं॥ ७॥
 वृत्तव्यासं नवधा विभज्य द्वाभ्यां भागाभ्यां अंतः कर्णिकावृत्तं कार्यं। ततो बाह्ये चतुर्भिर्भागेः केसरवत्तं ततोपि बहिरष्टभिर्भागे रंतः पत्रश्चामरव्यं पत्रमध्यं भू
 मिवलयं कर्तव्यं। यस्माद्बहिः पत्रविभागः तस्मिन् नष्टलवे वृत्तेऽष्टधा पूर्वादिभक्ते तत्र तत्राष्टौ चिह्नानि कर्तव्यानि। ततोपि बहिर्दशभिर्दशैः रागंतुके नैकेन सहितैः स्वकी
 यपंचविंशसंशोषितैः पत्राग्रावधिवत्तं किंचिदधिकै कै त्रिंशदंगुलव्यासं भवति। ततोप्यंशे वृत्तस्य मुखतो सतश्च द्वौ कोणौ चिरमवलयां ते संगतो कृत्वा एकं त्र्यस्रमुत्पाद
 येत्॥ ततो समुखाभ्यां द्वितीयं अंसपार्श्वभ्यां तृतीयं पार्श्वजघनाभ्यां चतुर्थं जघनपुच्छाभ्यां पंचमं पुनः पुच्छदक्षिणजघनाभ्यां षष्ठं जघनदक्षिणपार्श्वभ्यां सप्तमं

३१।६।२।०

स्य ५२

कुं०
६६

पार्श्वोत्ताराभ्यामष्टमं। एवमष्टौ त्र्यस्राणि बहिः कृत्वा प्रतिन्यस्त बाहुद्वंद्वे तर्बहिर्ज्येधनुषी कर्तव्ये। ततश्चाश्वत्थपत्राकाराणि दलानामुत्तरार्धा
निभवंति तथाहि। कर्णद्वेधाविभज्यतावस्त्रं द्विगुणं कृत्वा तस्यांतो कोटयोर्निधाय मध्यं गर्भभागे आकृष्या न्यतरां कोटिं द्वितीय कोटिपर्यं
तं भ्रामयेत् ॥ तदिदमंतर्ज्येधनुस्तस्यैव सूत्रस्यैकं पाशं पत्रांते प्रमुच्य द्वितीयं यथावस्थितमेव कृत्वा सूत्रमध्यं बहिराकृष्य तस्यैकमंतं
द्वितीयांत पर्यंतं भ्रामयेत् ॥ तद्वहिर्ज्येधनुर्भवति एवं द्वितीय कर्णेपि बाह्यं धनुर्वहिर्ज्येधनुर्भवति आंतरमंतर्ज्येधनुश्च कृत्वा चतुर्भिर्धनुर्भिरेकं दलं
साधयेत् ॥ एवमष्टावपि दलानि कृत्वा पद्मकुंडं कारयेत् ॥ ७॥ अथैषां कुंडानां स्थानान्याह ॥ वेदास्त्रयो निरर्धं वलयमनलदोर्ध्वतमं
गास्त्रमंजुं वस्त्रं चेंद्रदित्तः प्रथमचरमयोरंतराले युगास्त्रं ॥ वृत्ता न्याद्यानि वास्युर्न वविदिशक्रुते पंच वास्युर्यादिस्यादे
कं कुंडं प्रतीच्यां पुरहरदिशि वातानि वेद्याः पदांते ॥ ८॥ वेद्याः पदमात्रादेशाद्बहिर्मेखला यथापतंतितथा कुंडानि कार्याणि ॥
तत्र प्राच्यां चतुरस्त्रं आग्नेयां योनि कुंडं दक्षिणेऽर्धचंद्राभां नैऋत्यां त्र्यस्रां प्रतीच्यां वृत्तं वायव्यां षडस्त्रं उदीच्यां पञ्चा
कारं ईशान्यामष्टास्त्रं चतुरस्त्राष्टास्त्रयोरंतराले चतुरस्त्रमेव नवमं एतानि नवान्यपि कुंडानि वृत्तान्येव वा चतुरस्त्राण्येव वा
कर्तव्यानि ॥ यदा तु पंचैव कुंडानि क्रियन्ते तदा विदिशक्रुते कोणकुंडानि न कर्तव्यानीत्यर्थः ॥ यदि त्वेकमेव क्रियते तदा प्रतीच्यां ऐशान्यां
वा कार्यं रामबाजपेय्यां तु सर्वेषां कामसंयोग उक्तः ॥ चतुरस्त्रे खिलसिधिये नौ पुत्राः शुभं दलेद्वाभे ॥ न्यास्त्रिण्यारिश्च यो वृत्तेशांतिः

कै०

६६

त

क्षिणश्रोणिपर्यंतं द्वितीयं सूत्रं देयं। तत्र सूत्रकोट्यः अंताः वृत्तरेखास्पर्शिनश्चतुरस्त्रस्य कोणा भवंति तत्र श्रोणिद्वयसूत्रं अंसद्वयसू
त्रं दक्षिणांसश्रोणिसूत्रमुत्तरांसश्रोणिसूत्रं चेति तैः समचतुरस्त्रं भवति। अत्र पंचस्वपिमानेषु मूलांगुलानि प्रागेवोक्तानि तस्मादिति ॥
अर्धचंद्रकुंडस्य मध्यसाधनार्थं तस्मात्सूत्रद्वयसंधेः प्राक् प्राच्यां ज्याचतुर्थो देशे शंकुं निधाय तस्य परितः ज्यार्धसूत्रेण वृत्तं कारयेत् त
स्य वृत्तस्य पश्चिमार्धमर्धचंद्राभां कुंडं भवति। अत्रोदक् सूत्रानुपातेन ज्यासूत्रस्य क्रजुत्वमुन्नेयां अत्रापि द्विहस्तादौ मूलसूत्राणि द्वि
हस्ते ५४।१२ चतुर्हस्ते ७६।४।६। षट्हस्ते ९४। अष्टहस्ते १०८।२।४। श्रोण्याविति ॥ वृत्तार्धप्रमितेन कर्कटकेन पुच्छमारभ्य वृत्तरेखा
स्पर्शिश्रोणिद्वयसाध्यां तत्र सूत्रं देयं। श्रोणिद्वयासूत्रद्वयं मुखपर्यंतं देयं। तेन वृत्तगर्भे तिस्रभिर्ज्याभिस्त्रिकोणं कुंडमुसद्यते ॥ अत्रा
प्येकहस्ते वृत्तमानं भुजमानं चोक्तं। उक्तं तया द्विहस्तादौ तदेव धर्षनीयं। द्विहस्ते ५९।४।२।५ चतुर्हस्ते ८४।२।४। षट्हस्ते १०३।४। अष्ट
हस्ते ११९।४।४। अथ द्विज्येयोनि कुंडे वृत्तव्यासः ३०।२ स पाख्यानल इत्युक्तः द्विहस्ते ४२।७ चतुर्हस्ते ६०।४। षट्हस्ते ७४।४। अष्टहस्ते ८५।६।
अत्रेष्टे वृत्ते उत्तरीया त्र्यस्रमुखाद्यभगाभे योनि कुंडे पुच्छश्रोणिगुणज्यां। पुच्छाच्छ्रोणिपर्यंतो यो गुणस्तमेव ज्यां कृत्वा

१०३१

कुं०
७

विंशतीमेखलोपरि एकेन भागेनोच्चाप्यये प्रवणापश्चात्प्राग्भाराचयुक्त्या कर्तव्या ॥ अत्र सर्वत्र प्रमाणं कुंडवृक्षौ नाभिकंठमेखला योनिनालेषु व
र्धनीयां तत्र बहिःप्रकारो द्विघ्नो द्विघ्न इति श्लोका धर्मेन स्मर्तव्यः ॥ ९९ ॥ अथ मंडपमाह ॥ पंत्यर्के १०१२ रर्के शुक्रै १२१४ नृपति धृति १५
१८ करैर्मंडपोऽप्यः समो ग्यस्तुल्यां भो दोष्णि रवंडा इह नव सुसमामध्यमो वेदिरेषां ॥ हस्तोच्चारवंड कोणे विभट कर मुद
रं च हस्तं बहिःस्थस्तं भो पंचद्वय संख्यं १६ भुवि शरल वतः खेयमन्यत्र चैवं ॥ १०० ॥ अत्र मंडपः समचतुरस्रो दशहस्तो द्वाद
शहस्तो वा ल्यः ॥ एवं द्वादशहस्तश्चतुर्दशहस्तो वामध्यमः ॥ अत्र द्वादशहस्तस्योभयकोटिपात उभयेषामपि चक्रशरलादिमाना
नां प्राप्त्यर्थः ॥ तथा षोडशहस्तो द्वादशहस्तो वामं डपो ग्यः श्रेष्ठः ॥ अस्मिन्मंडपे चतुर्भिश्चतुर्भिः सूत्रैस्तिर्यग्गर्ध्वैर्मंडपस्य नव
खंडास्तुल्या प्रमाणाः कल्यास्तेषां मध्यमखंडो वेदिः ॥ सा च सर्वेष्वपि मंडपेषु हस्तमात्रोच्चा कर्तव्या ॥ खंडकोणेषु सूत्रसंपात
स्थानेषु षोडशसु उदरे वेदि कोणचतुष्टये षट् हस्तं स्तंभचतुष्टयं बहिः कोणेषु पंचहस्तं स्तंभद्वादशकं स्वस्वपंचमांशेन भूम्यंतः
प्रविष्टं खेयं ॥ एवं सर्वत्र चक्रशरलादीनामपि अंतः प्रवेशः स्वस्वपंचमांशेन बाध्यः ॥ १०१ ॥ एषां मंडपानामंगंतरमाह ॥ द्वात्रिंश
स्तंभचूडास्ववनयवलि कास्ता जिनाः खंडबाहुष्वष्टौ स्युर्मंडपस्य भुतिषु सशिखरो मध्यभागे स्य यस्मात् ॥ दिक्षु द्वारो

कै०

७

भा

द्विहस्ता उपरि चतुरिभैरंगुलैरेधिताः स्यूरं भास्तंभध्वजाद्यैः कटपिहितममुं शोभयां भोषटाद्यैः ॥ १०१ ॥ अत्र सर्वेपि स्तंभाः स
चूडाः कर्तव्या स्तेषु वलिकारव्या न्युभयतः स छिद्राणि दास्तु गितत्तखंडसमप्रमाणानि स्तंभचूडास्ववनयेत् ॥ एवं प्राच्यां पंक्तौ
तिस्त्रिभैर्वलिकाभिस्तंभचतुष्टयं ग्रथनीयं ॥ एवं सर्वास्वपि स्तंभपंक्तिषु वलिकारव्यानि दास्तु गितत्तत्वा सर्वे स्तंभान् परस्परं ग
थयेत् ॥ एवं स्तंभचूडासु क्रज्ज्यश्चतुर्विंशतिर्वलिका भवन्ति ॥ तथा बाह्यमध्यमस्तंभानां चतस्रः कर्णवलिका भवन्ति ॥ शिख
रवलिकाश्चतस्रो मध्यमस्तंभचूडाभ्यः मध्यमास्त्रिंशतिर्वलिका भवन्ति ॥ शिखरं प्रविशंति यथा तर्क कर्तव्याः ॥ मंडपस्य प्रतिदिशं मध्ये द्वारा
णिकर्तव्यानि ॥ तानि चारुमेमंडपे द्विहस्तानि मध्यमेमंडपे चतुरंगुलाधिक द्विहस्तानि ॥ उत्तमेमंडपे षडंगुलाधिक द्वि
हस्तानि ॥ द्वाभ्यां स्तंभ्यां एकया वलिकया च प्रतिदिशं कर्तव्यानि शेषः स्पष्टः ॥ १०१ ॥ अंगंतराण्याह ॥ हस्तांते तोरणोस्मा
दिषु षडंग ॥ ६१७ करोश्चथ जो दुंबरोथ प्लाक्षन्यगोधजः प्राकृष भृतिषु फलकाः स्वार्धतो मूर्ध्नितस्य ॥ तन्मध्ये विष्णु
यागे दशरविमनुभिश्चांगुलैः स्वांग्रिपुष्टं शंखं चक्रं गदाजं भवति शिवमखेश लमेकांगुलानां ॥ १०२ ॥ अस्मान्मंडपाद्

था

कुं०
अस्यवर्गस्य
१७७४

साधितैरिति। ३२४७१४ तस्मिन्नेवायुतगुणितेफले सार्धसप्तचत्वारिंशतासहस्रात्रिंशत्याभक्ते लब्धं १७१४ अस्यमूलं ४२११ पा
दोनस्य वृत्तव्यासवर्गस्यमूलं भुजः ३६४ पादोनस्य भुजवर्गस्यापि मूलं लंबः। अत्र न्यस्य त्रयाणां भुजानां समत्वाद्भुज एव
भूमिः भूम्यर्धे लंबगुणे न्यस्य फलं ३११४ तदेव भवति। अत्र भूम्यर्धं १८१२ लंबः ३१४ चतुरस्रे तु तदेवायुतगुणं फलं वा भ्रा
भ्राथैः पंचसहस्र्याभक्तं लब्धं ११५२ अस्यमूलं यूकाचतुष्टयो न चतुस्त्रिंशत् ३३७१४ दंगुलात्मकं। अयमेव कर्णः। एतद्वर्ग
र्धं ५७६ मूलेन २४ अयं चतुरस्रबाहुः। पंचास्त्रादिषु तु वृत्तेषु यावत्प्राप्य तंतिता वृत्ति केंद्रमभिलक्ष्य त्रिकोणानि भवं
ति। तत्र भुजवर्गे नस्य व्यासवर्गस्य यन्मूलं स एव लंबः। भुजलंबयोर्घातश्चतुर्णां स्त्राणां फलं भवति। तदेव पंचास्त्रा
दौ एकेन द्वाभ्यां त्रिभिश्चतुर्भिश्च पादैरेवेति पंचास्त्रादिफलं भवति। तत्र पंचास्त्रे तावत्तदेवायुतगुणं फलं यवद्वययु
क्तं चतुश्चत्वारिंशतासहितं ये कोनषष्टिशत्याभक्ते लब्धं ९६९ अस्यमूलं ३१११ भुजः १८१२ अस्यवर्गः ३३३ अने
नोनो व्यासवर्गः ६३६ अस्यमूलं लंबः २५११४१९ अयं भुजेन गुणितः ४६०१५ इदं चतुर्थं शोनेन ११५११४ अनेना

कं

य

९

६

नो ४

५०

५७६

११८

धिकं ५७६ षडस्रे तु पंचनवधिकया चतुःषष्टिशत्या तस्मादेवायुतगुणात्फलं लब्धं ८८५ अस्येव चतुर्थं शोभुजवर्गः २२११२
अनेनोनो व्यासवर्गः ६६४। ७ अस्यमूलं २५१६१२ अयं लंबः भुजेन १४१७ गुणितः ३८४ इदं पादद्वयेन १९२ युक्तं ५७६ तदे
व फलं। सप्तास्रे तु एतदेवायुतगुणं एकचत्वारिंशतासहितं याष्टषष्टिशत्याभक्ते लब्धं ८४१ अस्यमूलं वृत्तव्या
सः २९ भुजः १२१५ अस्यवर्गः १५९ अनेनो वृत्तवर्गः ६८२ अस्यमूलं २६१९ इदं दोर्निघ्नं ३२९। ६ इदं द्विगुणितं स्वाष्टमां
शेन न्यूनं सप्तास्त्रफलं। अष्टास्रे तु एतदेवायुतगुणं फलं एकसप्तत्यधिकया सप्तसहस्र्याभक्तं तस्मात्
लब्धं ८१२ अस्यमूलं वृत्तव्यासः २८१४ अत्र भुजः १०१७१५ अस्यवर्गः १२०१०१३ अनेन न्यूनो वृत्तवर्गः ६९३ अस्यमूलं २६११४ अ
यं लंबः भुजलंबयोर्घातः २८८ इदं द्विगुणितं मष्टास्त्रफलं भवति। तदेवं व्यासभुजमानानां सर्वत्राव्याभिचाराद्भुजसोम्यादि
सिध्यथैव कारांतरं नमृग्यं॥ १३॥ एवमेकहस्ते वृत्तानां भुजानां च योन्याद्यंगसहितानां मानमुक्तं द्विहस्तादौ तु मूलसूत्रा
नमनप्रकारं गणिता न भिज्ञानां सुगममाह॥ इष्टव्यासमितैर्भुजैः समचतुष्कोणविधायं कथेत्कर्णार्धेर्धमुखे सतो यैम
दिशि श्रोत्रेषु दक्षिणं सतः॥ मूलं द्रव्यादिगुणेफले वदनतः पार्श्वार्धेषु लंबं सतः पार्श्वेर्धेर्धमुखे कटौ द्विगुणिते कर्णाच्च

३
वृत्त
पर

कुं०
१०

पार्श्वदले ॥ १४ ॥ स्वेष्टमानकसमचतुरसेदक्षिणां सादक्षिणभुजरेखायां कर्णाधिसूत्रमितदेशे चिह्नं कुर्यात् ॥ तदर्थसंज्ञं तथा मु
खादधोवधिसूत्रं गृहीत्वा तदपि दक्षिणां सादक्षिणरेखायामेव चिह्नं कार्या ॥ इदं त्रिपाच्चिह्नमर्धमुखसंज्ञं ॥ तथा दक्षिणां सा
पूर्वभुजसमसूत्रं कर्णाधिसूत्रं चिह्नं कुर्यात् ॥ ततश्च मुखपार्श्वयोरेव सूत्रं तद्विगुणितं द्विहस्तमूलं ॥ उत्तरां सादक्षिण
पार्श्वसूत्रं द्विगुणितं पंचहस्तमूलं ॥ तथोत्तरां सादधिसूत्रं द्विगुणितं षडहस्तमूलं ॥ उत्तरां सा त्रिपासूत्रं द्विगुणि
तं सप्तहस्तमूलं ॥ उत्तरां सादक्षिणश्रोणिसूत्रं द्विगुणितं षडहस्तमूलं ॥ ततश्च तुरस्रवहिः स्था कर्णां तादक्षि
णपार्श्वसूत्रं द्विगुणितं नवहस्तमूलं ॥ ततएवार्धसूत्रं द्विगुणितं दशहस्तमूलं ॥ अत्र सर्वत्र तत्कुर्यात् यो गपदेक
र्ण इति प्रकारेण यः कर्णो जायते स एव द्विगुणितश्चेच्चतुर्गुणितस्य कर्णवर्गस्य मूलं भवति ॥ यथा मुखदं सो
द्वादशांगुलं सायाश्वोपि द्वादशांगुल एव तयोर्वर्गावेकी कृतौ २८८ एतदेव चतुर्गुणं ११५२ एवमर्धवर्गः २८८ १०
पादवर्गेण १४४ मिश्रयुक्तः ४३२ अस्य मूलं त्रिपादी २०१६ ॥ अयमेव चतुर्गुणितः १७२८ एवमादिसर्वत्रोभेयं ॥

अं० ३

अर्धचंद्र
परिधिः
१२०१४४

मध्य

८

कृतिरुत्तेमध्यसूत्रं अस्य वर्गः ७३३ व्यासस्य वर्गे भनवाग्नि ३९२७ निघ्ने सूक्ष्मं फलं पंचसंहस्तभक्ते इत्युक्तदिशा तदेवो ५७६ नेयं
अर्धचंद्रे तु इममेव भाजकमर्धा कृत्य ३९२७ अनेन भक्ते लब्धं १४६६६ अस्य मूलं ३८१२३ यद्वा व्यासे भनंदाग्निहते विभक्ते
खवाणसूर्यैः परिधिस्तु सूक्ष्मः ॥ द्वाविंशतिघ्ने विहते थशैलेः स्फुलोपि वा स्याद्यवहारयोग्य इति उक्तदिशा परिधिं ८५ प्र
साध्य वृत्तक्षेत्रे परिधिगुणितव्यासपादः फलं स्यादित्युक्तरात्रौ वा फलमुभेयं ॥ योनौ तु तस्मादेवायुतगुणा फलात्सा
ध्वनिनवतिसहितया द्विषष्टिशत्या ६२९३४ भक्ते लब्धं ९१५ अस्य मूलं ३०१२ वृत्तव्यासः अयमेव योनिकुंडगतत्रिकोण
द्वयस्य लंबः ३०१२ यस्य यो योनौ मध्यबाहुः स एव भूमिस्तन्मानं च चतुर्थांशो नाद्वृत्तवर्गः ६८६१२ लब्धं अस्य मूलं
२६११४ अस्याध्वं १३१०६ इदं लंबेन गुणितं ३९६१४ इदं त्र्यस्रद्वयफलं ॥ लंबगुणं भूम्यध्वं स्पष्टं त्रिभुजफलं भवतीति
चनात् ॥ अथ वृत्ताध्वयोः फलानयनं तत्र व्यासः ११५१ अस्योक्तरात्रौ परिधिः ४७१४ अनयोर्व्यासपरिधयोर्धातः
७१८ अस्य चतुर्थी १७९१४ इदं पूर्वेण सहितं ५७६ इदं एकहस्ते योनिकुंडे फलं ॥ कमप्राप्तत्र्यस्रभाजकमाह ॥ सार्धस

ति

कुं०
१३मां

मध्यवृत्तव्यासः। तथा वधिवलयं स्वैतत्वांशपंक्तये युक्तं १११११ अस्य तत्त्वांशः। ४। ३ तद्योगः ११५। ४। तत्र मध्यमबलयव्यास कं०
वर्गः ७९२१ अस्य सप्तमांशः स्वचत्वारिंशत्तशैयुक्तः ११५९ अस्य मूलं ३४ इदमत्रोत्पन्नानामष्टानां भुजानां प्रमाण
मिदमवधि वृत्तव्यासेन ११५। ४ लंबभूतेन गुणितं ३९२७ एतद्वलचतुष्टयस्य फलमेतदेव द्विगुणितं ७८५४
दलाष्टकफलं। योनि कुंडस्य अस्त्रपूर्वकत्वात्प्रथमं अस्त्रोत्पत्तिरुच्यते। वृत्तव्यासवर्गोऽयुतं तस्यत्र
यश्चणः ७५०० अयं अस्त्रोर्दोर्वर्गः अस्य मूलं भुजः ८६। ४ पादोनस्य दोर्वर्गस्य ५६२५ मूलं ७५ अयं लंबः भुजा
धर्मेन ४३। २। ३। २ गुणितः अस्त्रफलं ३२४७। ४ भवति। अस्त्रद्वयफलं ४३३० इदं वृत्तार्धद्वयफलेन पूर्वोक्त वृत्तफल ७८५४
चतुर्थं शोभन १९६३। ४ युक्तं योनि कुंडफलं जातं ६२९३। ४ अस्त्रभुजार्धमेव शतेन गुणितं योन्यंतर्गतं अस्त्रद्वयफ
लं ४३३० इदमेव पादद्वया २१६५ धिकं षडस्त्रफलं एतएवैष्टफलस्यायुतगुणस्य भाजका भवति। सार्धसप्ता ११
धिदंतैरिति अस्त्रस्य॥ धीनवांभोरसैश्चेति॥ षडस्त्रे युक्तं ६२९३। ४ योनि कुंडे फलं तसंग्रहीतं प्रागेवा चतु

११

रस्त्रे तु। दोर्व्यासकल्योरंतरं मूलं लंबः भुजश्चतुल्य एव। अतस्तेनैव तद्गुणितं ५००० संग्रहीतं। रवाभ्राभ्रा र्थैरिति।
पंचास्त्रे तु वृत्तव्यासवर्गस्य तृतीयोऽंशः ३३३३। १। ३ सः स्वकीयेन सप्तविंशतितमेनांशेन १२३। ४ युक्तः ३४५६। ५
अयं पंचास्त्रोर्दोर्वर्गः। अत्र दोर्व्यासकल्योरंतरं ६५४४ आद्यस्य मूलं ५८। ६। २ द्वितीयस्य मूलं ८०। ७। १ अनयो
र्घातः ४७५५। ४ इदं अस्त्रचतुष्टयस्य फलं स्वपादेन ११८८। ६ वर्धितं ५९४४। २ इदं पंचास्त्रफलं अतएवैष्ट
फलस्यायुतगुणस्यायं भाजकः सहांघ्रिश्रुतिकेन वशरैरित्यनेनोक्तः। तेनैकहस्तादौ तन्मूलेन पंचास्त्र
प्रकृति वृत्तव्यासः साम्प्रितो भवति। अथ सप्तास्त्रे वृत्तव्यासवर्गस्य पंचमांशः २००० अयं सप्तदशांशेन ११८
अनेनोनः सप्तास्त्रोर्दोर्वर्गः १८८२ अनेन न्यूनो व्यासवर्गः ८११८ आद्यस्य मूलं ४३। ३। १ बाहुः द्वितीयस्य मूलं
९०। १ लंबः अनयोर्घातः ३९१०। ५ इदं अस्त्रचतुष्टयफलं द्विगुणीकृत्य ७८२१। २ इदमष्टमांशो न ६८४१ इदं
सप्तास्त्रफलं। पूर्ववदनेनायुतघ्ने फले भक्ते लब्धस्य मूलं सप्तास्त्रप्रकृति वृत्तव्यासो भवति। अष्टास्त्रे तस्यैव

व्यासवर्गेभनवरुणगुणेर्धायुताप्तेफलं स्यादधेर्द्धाभेतुष्टोक्तविधिकृतफलार्धफलं संप्रदिष्टं ॥ २ ॥ बाह्वर्धघ्नं
 त्रिदोषयंप्रिरहितभुजकत्याः पदंचेफलं स्याद्यद्वाबाह्वोर्युतिव्यासार्धवर्गांशंकत्रि ३९२७ निघात्वाभ्रा
 भ्रपंचभिः ५००० फलं भक्ताद्विगुणितं दत्तार्धक्षेत्रजं भवेत् ॥ ॐ ॥ ७ ॥ श्रीः ॥ ७ ॥
 दंत्यंकुवाजिभूसंख्येशालिवाहशके शुभे ॥ धात्रिद्वसरकेवर्चेचैत्रमासे सिते तरे ॥ १ ॥ पक्षे भूत तिथौ
 हंसवासरे पूषा नित्यभे ॥ विष्कंभनामयोगे च चतुष्पात्करणे रवतु ॥ २ ॥ मणेरीत्युपनाम्ना तु नाना
 दाक्षितशर्मणां ॥ तृतीयप्रहरे ह्येतत्पुस्तकं पूर्णतामगात् ॥ ३ ॥ लिखितं नरसिंहे दुर्बर्णे पुस्तकं लिखितं ॥
 यदि शुद्धमशुद्धं स्याद्यत्नतः शोधयतां बुधैः ॥ ४ ॥ पुस्तकं लेखितं स्वार्थपराऽर्थदाक्षितैः रवतु ॥
 हर्तुं य इच्छेन्मंदात्मा तस्य वंशक्षयो भवेत् ॥ ५ ॥ संपोष्यं स दपत्य वत्सरकराद्रक्ष्यं च सुक्षेत्रवत्संशो

ध्यं ब्रणितां गवस्रतिदिनं वीक्ष्यं च संनित्रवत् ॥ बध्यं बध्यवदश्लथेन हिनविस्मार्य हरेर्नाम
 यन्नैवं सीदति पुस्तकं किल कदाप्येतद्गुरुणा वचः ॥ ६ ॥

स्फुटं निखिलं खलु

वत्तव्यासानां एकहस्तद्विहस्तादिमानभेदेन प्रत्येकं दशविधानां तद्दोष्णां बाहूनां शतसंख्यानां इत्यनेन प्रकारे
ण मितिं प्रमाणं भट्टशंकरनामा श्रीभट्टनीलकंठसुतः अवददुक्तवान् ॥ १५ ॥ नपरैरवगाहितापूरः स्फुटं
कुंडां किंलंशां कशीकृतिः ॥ विवतारघुवीरदीक्षितैः कुतुकादेवनकामकाम्यया ॥ १॥ ॥ श्रीः ॥ ॥
इति श्रीमत्त्रिस्कंधज्योतिषां भोधि कुंभोद्भवस्य सर्वतंत्रस्वतंत्रस्य श्रीमद्देवज्ञविठ्ठलदीक्षितसूरिसूनोः
श्रीरघुवीरदीक्षितस्य कृति कुंडार्कव्याख्यामरीचिमाला समाप्ताऽभूत् ॥ ॥ श्रीः ॥ अर्धेद्वौ भांक
रामै ३९२७ रथवलयभवत्रयस्त्रकादेर्भुजाः स्युस्त्रिद्व्यंकान्याभ्रभ्रभि १०३९२३ स्त्रिशरगजयुगे
भै ८४८५३ युगाग्नीषुखागैः ७०५३४ ॥ खाभ्रव्योमषड्भिः ६०००० शरशरखकराक्षैः ५२०५५ क
रद्व्यंकबाणादि ४५९२२ निर्घ्ने वत्तमाने वरगगनखरवारैः १२०००० हते चक्रमेण ॥ १॥ वत्तेस्व

१०५
१

॥ मरीचिमालासहितकुंडार्कपूर्णतामगात् ॥ श्रीः ॥

१०५
१